

GWYDDONIAETH BLWYDDYN 3-4 Cylched B – Uned 9

Golau

Richard Watkins, GwE
richardwatkins@gwegogledd.cymru
@DrRWatkins

YSTOD

Sut y mae pethau'n gweithio

5. sut y mae golau'n teithio a sut y gellir defnyddio hyn

GEIRFA ALLWEDDOL

priodweddau
teithio
pelydryn
ffynhonnell
di-draidd
tryloyw
lled dryloyw
cysgod
rhwystro
allyrru
tabl
siart bar
echelin
rhicbren
graddfa
lefel golau (lux)

Datblygu sgiliau

meddwl

(Integreiddio Cynllunio-
Datblygu-Myfyrio yn y
gweithgareddau)

FfLIRh – Prif linyddau Rhifedd*

Llinyn:

Datblygu ymresymu rhifyddol

Elfennau:

Adnabod prosesau a chysylltiadau

Cynrychioli a chyfathrebu

Adolygu

Llinyn:

Defnyddio sgiliau data

Elfennau:

Casglu a chofnodi data

Cyflwyno a dadansoddi data

Dehongli canlyniadau

* Cyfeirio at y Fframwaith Rhifedd am fanylion ynghylch y sgiliau penodol sydd o fewn pob elfen

FfLIRh – cyfleoedd Llythrennedd (ysgrifennu)

Elfen: Trefnu syniadau a gwybodaeth
Ysgrifennu'n gywir

Ysgrifennu i gyflwyno gwybodaeth, rhoi
cyfarwyddiadau a darganfod

Datblygu TGCh

Yr ysgol i adnabod a darparu cyfleoedd i ddatblygu'r
sgil hwn o fewn sgôp yr uned

Y Cwricwlwm Cymreig

Yr ysgol i adnabod a darparu cyfleoedd i
ddatblygu'r sgil hwn o fewn sgôp yr uned

Addysg Bersonol a Chymdeithasol

Yr ysgol i adnabod a darparu cyfleoedd i
ddatblygu'r sgil hwn o fewn sgôp yr uned

Gwyddoniaeth – Cynlluniau Tymor Canolig (bob hanner tymor)

Grŵp Blwyddyn	3/4	Tymor	Cylched B – Uned 9	Teitl yr Uned	Golau
Ystod: Sut y mae pethau'n gweithio 5. sut y mae golau'n teithio a sut y gellir defnyddio hyn					
Cysylltiadau trawsgwricwlaidd:					
Sgiliau (Prif sgiliau mewn llythrennau italig trwm)	Gweithgareddau posibl	Adnoddau a dolenni	Cyfleoedd i asesu		
<p>CYNLLUNIO Nodi bylchau mewn gwybodaeth flaenorol</p> <p>DATBLYGU <i>Gwneud arsylwadau a mesuriadau gofalus</i></p> <p><i>Dechrau cadarnhau arsylwadau</i></p> <p>MYFYRIO Awgrymu sut y gellid gwella'r dull a ddefnyddiwyd</p>	<p>1. Y Cwestiwn Mawr: Beth wyddoch chi am olau?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dangos cartŵn cysyniad o 'olau' a/neu chwarae gêm gwir/gau er mwyn didoli datganiadau gwyddonol syml. • Adolygu dysgu blaenorol trwy holi cwestiynau i'r plant i gael syniadau am ffynonellau golau o'u gwaith yn y Cyfnod Sylfaen. • Cwblhau taflen syniadau / grid KWL i ddadansoddi syniadau'r disgyblion a/neu greu bwrdd graffiti o'u syniadau. • Adolygu targedau sgiliau gwyddoniaeth ar gyfer yr hanner tymor hwn. Beth yw targedau sgiliau unigol y disgyblion? <p>Cyflwyno'r sgil – Arsylwi a chyfleu syniadau</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dangos amrywiaeth o dortshis, deunyddiau, drychau a lluniau sy'n gysylltiedig â 'golau'. • Gadael i'r plant archwilio sut mae cysgodion yn cael eu ffurfio trwy ddefnyddio tortshis a ffynonellau golau eraill e.e. <i>taflunwyr a gwrthrychau o wahanol siapiau a deunyddiau.</i> • Rhoi 'her pum munud' i'r disgyblion i archwilio a chofnodi eu syniadau ar fwrdd graffiti'r grŵp. • Trafod ffynonellau golau cynradd ac eilradd. • Herio'r disgyblion i arsylwi a rhestru ffynonellau golau i mewn ac allan o adeilad yr ysgol – ffynonellau cynradd a ffynonellau adlewyrchol hefyd. • Cofnodi casgliadau a dangos siart bar o ganlyniadau'r dosbarth cyfan. A yw'r disgyblion yn gallu nodi patrymau neu dueddiadau syml? 	<p>http://resources.hwb.wales.gov.uk/VTC/2009-10/science/cripsat/e34-light/index.html</p> <p>http://www.echalk.co.uk/</p> <p>http://www.woodlands-junior.kent.sch.uk/revision/Science/lightshadows.html</p> <p>Cardiau gwir-gau i ddidoli syniadau</p> <p>Amrywiaeth o ffynonellau a deunyddiau golau.</p>	<p>Defnyddio'r strategaeth/dull dewisedig.</p> <p><i>A yw'r disgyblion yn gallu cofnodi mesuriadau drwy ddefnyddio offer syml? (Lefel 3)</i></p> <p>A yw'r disgyblion yn gallu cofnodi'r canlyniadau ar fformat tabl gwag? (Lefel 3)</p>		

<p>CYNLLUNIO Holi cwestiynau perthnasol</p> <p>DATBLYGU <i>Gwneud arsylwadau a mesuriadau gofalus</i></p> <p><i>Gwneud cymariaethau a nodi a disgrifio tueddiadau</i></p> <p>MYFYRIO Penderfynu p'un a oedd y dull yn llwyddiannus</p>	<p>2.Y Cwestiwn Mawr: Allwch chi esbonio beth yw cysgod?</p> <p>Adolygu gwaith archwilio blaenorol am gysgodion. Dangos y cartŵn cysyniad am 'gysgodion gwyrdd' i'r disgyblion.</p> <p>Cyflwyno'r sgil – Arsylwi a dosbarthu</p> <ul style="list-style-type: none"> Gadael i'r disgyblion archwilio amrywiaeth eang o asetadau plastig lliw a phapur ac ati. Herio'r disgyblion i archwilio a thrafod syniadau gan ddefnyddio cymaint o eiriau gwyddonol ag sy'n bosibl. Rhestru geirfa allweddol mewn blwch geirfa wyddonol ar y bwrdd. Dweud wrth y disgyblion y bydd angen iddynt ddioli a dosbarthu'r deunyddiau yn unol â'u casgliadau. Trafod ffyrdd o ddioli/dosbarthu. <p>Ymarfer y sgil – Arsylwi a dosbarthu</p> <ul style="list-style-type: none"> Atgoffa'r plant o waith cynharach pan welont gysgodion cribau bras - dangos hyn eto os oes angen. Cyflwyno casgliad o wrthrychau/deunyddiau i'r plant gan gynnwys rhai di-draidd, rhai tryloyw e.e. <i>poteli plastig, di-liw ac asetadau lliw</i> a rhai lled dryloyw e.e. <i>rhwyd fân, neilon tenau, papur gwrthsaim</i>. Gofyn i'r plant ragfynegi beth fydd yn digwydd wrth ddisgleirio tortsh ar asetadau lliw. A fydd yr asetad gwyrdd yn taflu cysgod gwyrdd? Gofyn i'r disgyblion ragfynegi. A yw'r disgyblion yn gallu didoli deunyddiau i gategoriâu tryloyw, lled dryloyw a di-draidd? Herio'r disgyblion i ddisgrifio eu grwpiau. A oes unrhyw debygrwydd rhwng y deunyddiau ym mhob grŵp? <p>Ailedrych ar syniadau gwyddoniaeth allweddol – nodweddion tryloyw, lled dryloyw a di-draidd.</p> <p>Ysgrifennu i gyflwyno gwybodaeth ac esbonio Math testun: nodiadau a diagramau</p>	<p>Amrywiaeth o lyfrau, gwefannau ac ati</p> <p>http://resources.hwb.wales.gov.uk/VTC/2009-10/science/cripsat/e34-light/index.html</p> <p>http://www.woodlands-junior.kent.sch.uk/revision/Science/lightshadows.html</p> <p>http://www.bbc.co.uk/science</p> <p>http://www.echalk.co.uk/</p> <p>Llyfr 'Concept Cartoon'</p> <p>Asetadau plastig lliw Tortshis Gwrthrychau/deunyddiau lled dryloyw</p>	<p><i>A yw'r disgyblion yn gallu dilyn cyfarwyddiadau i ddod i gasgliadau a mesur yn defnyddio offer syml? (Lefel 3)</i></p> <p><i>A yw'r disgyblion yn gallu nodi patrymau a thueddiadau syml? (Lefel 3)</i></p>
<p>CYNLLUNIO Gofyn cwestiynau perthnasol</p> <p>DATBLYGU <i>Gwneud arsylwadau a mesuriadau gofalus</i></p> <p><i>Defnyddio gwybodaeth flaenorol i esbonio</i></p> <p>MYFYRIO Cysylltu'r hyn a ddysgwyd â sefyllfaoedd tebyg yn yr ysgol ac mewn mannau eraill</p>	<p>3. Y Cwestiwn Mawr: Allwch chi ddisgrifio'ch cysgod?</p> <p>Trafod syniadau cartŵn cysyniad am gysgodion.</p> <p>Cyflwyno'r sgil – Arsylwi ac esbonio'n defnyddio syniadau gwyddonol</p> <ul style="list-style-type: none"> Dweud wrth y disgyblion y byddant yn mynd allan i arsylwi ar eu cysgodion eu hunain yn fanwl. Bydd angen iddynt ddefnyddio geiriau gwyddonol cymaint ag sy'n bosibl yn ystod y trafodaethau. Gofyn i'r disgyblion nodi'r geiriau gwyddonol y maent yn eu defnyddio mewn llyfr nodiadau. <p>Ymarfer y sgil – Arsylwi ac esbonio'n defnyddio syniadau gwyddonol</p> <ul style="list-style-type: none"> Arsylwi ar gysgodion ar diroedd yr ysgol, gan gynnwys y rheiny sy'n cael eu ffurfio gan gymylau efallai. Awgrymu bod y plant yn archwilio eu cysgodion eu hunain mewn gwahanol safleoedd e.e. <i>yn sefyll, ar eu cwrcwd, gyda'u coesau ar led</i>. Cofnodi cysgodion y disgyblion (gyda sialc) ar y tarmac. Siarad am y cysgodion gyda'r plant a gofyn iddynt wneud lluniau i ddangos eu harsylwadau a disgrifio beth y maent yn ei ddangos. Annog y plant i geisio esbonio sut y ffurfiwyd y cysgodion. A yw'r cysgod bob amser ynghlwm wrth y person? A yw'n ddatgysylltiedig o gwbl? A yw ein cysgodion i gyd yr un mor dywyll? Gallai'r disgyblion ysgrifennu cerdd anodedig i gyfleu eu syniadau am gysgodion. <p>Ysgrifennu i gyflwyno gwybodaeth ac esbonio Math testun: nodiadau/cerdd</p>	<p>Tapiau mesur</p>	<p><i>A yw'r disgyblion yn gallu cofnodi mesuriadau'n defnyddio offer syml? (Lefel 3)</i></p> <p><i>A yw'r disgyblion yn gallu esbonio yn defnyddio syniadau bob dydd? (Lefel 3)</i></p>

<p>CYNLLUNIO Rhagfynegi gan ddefnyddio gwybodaeth flaenorol</p> <p><i>Mewn prawf teg, nodi newidynnau allweddol y gellir eu rheoli</i></p> <p>DATBLYGU Gwneud arsylwadau a mesuriadau gofalus.</p> <p>Gwirio arsylwadau trwy eu hailadrodd</p> <p>MYFYRIO Awgrymu sut y gellid gwella'r dull a ddefnyddiwyd</p>	<p>4. Y Cwestiwn Mawr: Allwch chi wneud a phrofi pyped cysgod?</p> <p>Dangos fideo i'r disgyblion o byped cysgod. Trafod syniadau a rhagfynegi beth fydd yn digwydd os yw'r pyped yn cael ei symud yn nes at y golau ac ymhellach oddi wrth y golau. Beth fydd yn digwydd os yw'r golau'n cael ei symud i ffwrdd? Gofyn i'r disgyblion ragfynegi.</p> <p>Cyflwyno'r sgil – Adnabod newidynnau a chynllunio'r dull</p> <ul style="list-style-type: none"> Cynnig gweithgaredd didoli cardiau i'r disgyblion sy'n caniatáu iddynt adnabod y newidynnau i'w newid, eu mesur a'u cadw'r un fath. Gadael i'r grwpiau ddewis gwahanol newidynnau. Defnyddio'r byrddau cynllunio rhyngweithiol i ddangos sut i greu cynllun syml. Cadw'r cofnodion yn syml e.e. gosod y dortsh 20, 40 a 60 cm oddi wrth y pyped. <p>Ymarfer y sgil – Adnabod newidynnau a chynllunio'r dull</p> <ul style="list-style-type: none"> Rhoi swyddogaethau i'r disgyblion yn eu grwpiau e.e. rheolwr cofnodi, rheolwr offer a rheolwr meddwl ac ati. Herio'r disgyblion i ddidoli a chofnodi eu prawf teg a hefyd creu dull syml i'w ddilyn. Grwpiau i ddewis offer a chynnal yr ymchwiliad. Gosod y canfyddiadau mewn tabl a thrafod patrymau a thueddiadau mewn data. <p>Ysgrifennu i gyflwyno gwybodaeth Math testun: adroddiad gwyddonol</p>	<p>http://www.woodlands-junior.kent.sch.uk/revision/Science/lightshadows.html</p> <p>Templedi cynllunio Byrddau cynllunio papurau gludiog Templedi o dablau gwag</p> <p>Cardiau newidynnau</p> <p>Cerdyn, glud a phensiliau. Tortshis Pren mesur</p>	<p>A yw'r disgyblion yn gallu rhagfynegi gan ddefnyddio syniadau bob dydd? (Lefel 3)</p> <p>A yw'r disgyblion yn gallu cynllunio gyda rhywfaint o annibyniaeth? (Lefel 3)</p> <p>A yw'r disgyblion yn gallu cofnodi mesuriadau'n defnyddio offer syml? (Lefel 3)</p> <p>A yw'r disgyblion yn gallu dechrau trefnu eu canfyddiadau, gan gynnwys tablau a siartiau bar syml? (Lefel 3)</p> <p>A yw'r disgyblion yn gallu awgrymu gwelliannau syml i'w dull? (Lefel 3)</p>
--	---	---	---

<p>CYFATHREBU <i>Cyfathrebu'n glir gan ddefnyddio tablau a siartiau bar</i></p> <p>DATBLYGU Cymharu ac adnabod a disgrifio tueddiadau mewn data</p> <p>MYFYRIO Cysylltu'r hyn a ddysgwyd â sefyllfaoedd tebyg yn yr ysgol ac mewn manau eraill</p>	<p>5. Y Cwestiwn Mawr: Allwch chi gyflwyno'ch canlyniadau mewn siart bar?</p> <p>Adolygu casgliadau'r gweithgaredd blaenorol.</p> <p>Cyflwyno'r sgil – Creu siartiau bar</p> <ul style="list-style-type: none"> Defnyddio'r byrddau cynllunio rhyngweithiol i arddangos sut y gellid trosglwyddo data o dabl i graff. I gynorthwyo'r disgyblion, ystyried trin data pellter fel data arwahanol yn hytrach na data di-dor (h.y. plotio 20, 40 a 60cm fel pwyntiau arwahanol, ac felly cynhyrchu siart bar yn hytrach na graff llinell.) <p>Ymarfer y sgil – Creu siartiau bar</p> <ul style="list-style-type: none"> Gadael i'r disgyblion ddefnyddio graddfeydd a ddarperir er mwyn creu siartiau bar o'u canfyddiadau. Cyfnwid graffiau ac asesu cyfoedion. Beth yw prif nodweddion siart bar? 	<p>Enghraifft o dempled cynllunio</p> <p>http://www.mrnussbaum.com/coo/igraphing.htm</p> <p>http://www.amblesideprimary.co.uk/ambleweb/mentalmaths/grapher.html</p>	<p><i>A yw'r disgyblion yn gallu cyflwyno'u casgliadau ar ffurf benodol, e.e. tablau a siartiau? (Lefel 3)</i></p> <p><i>A yw'r disgyblion yn gallu creu eu tablau a'u siartiau bar eu hunain? (Lefel 4)</i></p>
<p>DATBLYGU <i>Defnyddio offer a chyfarpar yn gywir ac yn ddiogel</i></p> <p><i>Gwneud arsylwadau gofalus</i></p> <p>MYFYRIO Awgrymu sut y gellid gwella'r dull a ddefnyddiwyd</p>	<p>6. Y Cwestiwn Mawr: Sut ydym yn mesur golau?</p> <p>Cyflwyno'r sgil - Defnyddio cyfarpar ac offer</p> <ul style="list-style-type: none"> A yw'r disgyblion yn meddwl am ffyrdd o amcangyfrif disgleirdeb gwahanol dortshis? A ydynt yn gallu gosod disgleirdeb gwahanol ddyfeisiadau mewn trefn? Cyflwyno'r disgyblion i'r logiwr data fel dyfais sy'n mesur lefel golau (unedau: Lux). <p>Ymarfer y sgil - Defnyddio cyfarpar ac offer</p> <ul style="list-style-type: none"> Defnyddio'r logiwr data i archwilio lefelau golau yn yr ystafell ddosbarth a manau eraill. Cofnodi gwerthoedd bach o olau mewn gwahanol leoliadau. Gosod y casgliadau mewn tablau a thrafod lleoliadau gyda'r lefelau golau uchaf ac isaf. Gallai'r disgyblion gofnodi geirfa allweddol a syniadau newydd o amgylch llun bach o logiwr data (e.e. 'Poster Syniadau'). <p>Ysgrifennu i gyflwyno gwybodaeth ac i esbonio Math testun: nodiadau/diagramau</p>	<p>http://www.bbc.co.uk/learningzone/clips/</p> <p>Logiwr data</p>	<p><i>A yw'r disgyblion yn gallu defnyddio offer syml i ddod i gasgliadau (Lefel 3)</i></p> <p><i>A yw'r disgyblion yn defnyddio offer safonol i gofnodi yn defnyddio unedau 'SI'? (Lefel 4)</i></p>

<p>CYNLLUNIO Amlinellu'r cynllun/dull</p> <p>DATBLYGU <i>Gwneud cymariaethau a nodi a disgrifio tueddiadau neu batrymau</i></p> <p><i>Ffurio safbwyntiau a ystyriwyd a dod i benderfyniad deallus</i></p> <p>MYFYRIO Cysylltu'r hyn a ddysgwyd â sefyllfaoedd tebyg yn yr ysgol ac mewn manau eraill</p>	<p>7. Y Cwestiwn Mawr: Allwch chi brofi pa bapur yw'r gorau ar gyfer gwneud amlenni?</p> <p>Cyflwyno'r cwestiwn i'r disgyblion a chael syniadau ynglŷn â beth sy'n gwneud y papur 'gorau' yng nghyd-destun amlenni. Beth yw eu syniadau/rhagfynegiadau?</p> <p>Cyflwyno'r sgil – Cymharu a ffurfio safbwyntiau a ystyriwyd</p> <ul style="list-style-type: none"> Trafod y dull/cynllun ac amlinellu dull gweithio posibl. (Efallai y bydd rhai disgyblion yn dewis defnyddio'r logiwr data i gofnodi'r golau sy'n treiddio trwy wahanol bapurau, efallai y bydd eraill yn dewis cofnodi sawl haen o un math o bapur sy'n ofynnol i rwystro'r golau rhag cyrraedd ffynhonnell.) Rhannu syniadau mewn grwpiau a bwydo'n ôl i'r dosbarth. Modelu cynllun/dull y dosbarth. Disgyblion i ddewis offer ac ymgymryd â'r dasg. <p>Ymarfer y sgil – Cymharu a ffurfio safbwyntiau a ystyriwyd</p> <ul style="list-style-type: none"> Casglu canfyddiadau o bob rhan o'r dosbarth a thrafod patrymau a thueddiadau. Modelu patrymau iaith allweddol gan ddefnyddio'r byrddau cynllunio rhyngweithiol. <p>Ysgrifennu i gyflwyno gwybodaeth Math testun: adroddiad/adroddiad gwyddonol</p>	<p>Detholiad o bapur Tortshis Logiwr data</p>	<p>A yw'r disgyblion yn gallu esbonio'n defnyddio'u profiadau bob dydd? (Lefel 3)</p> <p>A yw'r disgyblion yn gallu esbonio'n defnyddio iaith/syniadau gwyddonol? (Lefel 4)</p> <p><i>A yw'r disgyblion yn gallu nodi patrymau a thueddiadau sym? (Lefel 3)</i></p>
<p>MYFYRIO Cysylltu'r hyn a ddysgwyd â sefyllfaoedd tebyg yn yr ysgol ac mewn manau eraill</p>	<p>Ailedrych ar yr asesiad dechreuol. A yw'r disgyblion yn gallu dangos eu dealltwriaeth ar ddiwedd y testun a thrafod sgiliau newydd a ddysgwyd neu/ac a ymarferwyd?</p>	<p>Defnyddio strategaeth Asesu ar gyfer Dysgu dewisedig.</p>	<p><i>A yw'r disgyblion yn gallu dweud beth oedd yn llwyddiannus a beth oedd ddim? (Lefel 3)</i></p>
<p>Gwerthuso</p>			